

Till gudarnas och jordbrukets ära!

– *mytologins betydelse för antikens jordbruksbefolkning*

Skriven av: Ruby Videla
Lunds Universitet
Institutionen för arkeologi och antikens historia
C-uppsats för HT07
AKSX31
Handledare: Örjan Wikander

"Tro är den säkra förväntan om ting man hoppas på,
det tydliga beviset på verkligheter som man inte ser... Men utan tro är det
omöjligt att behaga honom, ty den som närmar sig gud måste tro att han är
till och att han belönar dem som uppriktigt söker honom"

– Hebreerbrevet 11:1, 6

Abstrakt

Syftet med denna uppsats är att belysa vikten av mytologi som reflekteras i jordbrukarens liv i antikens Grekland. Festivaler, ritualer och antika författares bruk av myter är bara ett fåtal exempel som pekar på hur viktigt det var för antikens jordbruksmänniskor att tro på gudarna.

Varför var myter och gudar så viktiga för antikens jordbrukare? Hur framställs denna ideologi? Vad gjorde dessa människor för att behaga gudarna och vad förväntade sig människorna få i gengäld?

För att få svar på dessa frågor kommer jag att framlägga upplysningar från antika författare i kombination med modern litteratur som behandlar både den grekiska jordbrukskulturen och dem grekiska myterna.

Innehållsförteckning

1. Inledning	sid. 1
1.1. Syfte	sid. 1
2. Materialbeskrivning och metod	sid. 2
3. Analys	sid. 3
3.1. Mytologi	sid. 3
3.2. Zeus och Hesiodos	sid. 4
3.2.1. Det grekiska landskapet	sid. 5
3.2.2. Zeus inflytande i jordbruket	sid. 6
3.2.3. Hesiodos idealiska jordbruksår	sid. 7
3.3. Demeter	sid. 8
3.3.1. Demeter och Persephone	sid. 8
3.3.2. De eleusinska mysterierna	sid. 9
3.3.3. Thesmohoria	sid. 10
3.4. Dionysos, vinets gud	sid. 11
3.4.1. Dionysos skapelse och karaktär	sid. 11
3.4.2. Vinet och festivalerna	sid. 12
3.5. Athena, olivträdet beskyddare	sid. 14
3.5.1. Tävlingen mellan Athena och Poseidon	sid. 14
3.5.2. Panathenaia	sid. 15
3.5.3. Den heliga oliven	sid. 15
4. Sammanfattning	sid. 17
5. Bibliografi	sid. 19

1. Inledning

Myter förekommer bland alla jordens olika folkslag, inte minst bland människorna i antikens Grekland. I myterna framträder gudar, halvgudar och hjältar vilka symboliserar naturkrafter eller mänskliga förhållningssätt. Gudar som t.ex. Zeus och Demeter personifierar dessa naturkrafter som starkt påverkat jordbrukets tillstånd. Därför var det viktigt för antikens jordbruksbefolkning att offra och tillbe dessa gudar, för att ha kvar hoppet om att få en framgångsrik skörd. Ett sådant tänkesätt tog form i dessa sagolika berättelser och riter som inte bara påverkade folks liv utan också deras sätt att handla. Att tro på gudarna kom att forma en trosuppfattning som förklarade livet, döden, moralen och kulturen. Att analysera vad människor gjorde för sin tro och hopp, lär oss mycket om den antika jordbrukaren. Framför allt hjälper det oss att se förhållandet mellan gudar och människor och vikten av att ha gudar som kontrollerar och hjälper jordbrukets arbete och tillstånd.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att framhäva och ge en rikare innebörd åt den betydelse som gudarna hade i människornas liv när det gällde jordbrukets framväxt och försäkran.

Myter som finns bakom varje gud eller gudinna och festivalerna som firas till gudarnas ära tydliggör det förtroende som människorna hade för de övernaturliga krafterna. Därför anser jag att antikens gudar och dess myter hjälper oss att förstå oss på den antika mentaliteten. Jag har valt att ta hjälp av illustrationer av myter, festivaler och andra seder och ritualer för att belysa deras betydelse för människorna.

Frågeställningarna som jag tänker använda mig av är: Vilken roll spelade gudarna i människornas liv? Varför var gudar och myter viktiga för den antika jordbrukaren? På vilket sätt kan vi idag se vikten av gudar och myter hos antikens jordbruksbefolkning? Ett ytterligare skäl till varför jag har valt att skriva om mytologins betydelse är bristen på modern litteratur som specifikt tar upp ämnet och dessa frågeställningar.

2. Materialbeskrivning och metod

Utgångspunkten har varit att via litteratur som behandlar ämnet mytologi och/eller antikens jordbruk skaffa mig kunskap om vilka antika författare som tar upp eller nämner jordbruk och mytologi i sitt sammanhang, eftersom det är svårt att hitta litteratur som specifikt behandlar mitt ämne och mina frågeställningar. Mytologi är ett stort ämne och därför har jag valt att begränsa ämnet till att omfatta antikens Grekland d.v.s. en kombination av grekiska myter och det grekiska landskapet. För att ytterligare inrama ämnet har jag valt att koncentrera mig på fyra grekiska mytologiska gestalter; Zeus, Demeter, Dionysos och Athena, vilka jag också kommer att dela in analysen efter. Jag kommer kort att redovisa för festivaler och riter som gjordes till deras ära. Jag ska kort ta fram upplysningar om Greklands landskap för att belysa de svåra förhållandena som den antika jordbrukaren stod inför. Framför allt också för att kunna koppla gudarna och deras egenskaper till jordbruket. Efter att ha gått igenom källor och litteratur som behandlar mitt ämne har jag valt att fokusera på betydelsefulla gärningar som kan framhäva gudarnas roll och betydelse för jordbrukets befolkning. Antika författare som jag har valt att citera är bl.a. Platon, Apollodoros, och Sofokles. Det andliga och det praktiska samspelet mellan gudar och människor kommer att vara grunden för diskussionen i såväl analysen som i sammanfattningen.

3. Analys

3.1. Mytologi

Ordet mytologi härstammar från det grekiska ordet *mythos*, vilket betyder saga. Idag har de flesta redan gjort sig en uppfattning om mytologins betydelse, eftersom myter mer eller mindre existerar inom alla kulturer. Mytologi kan kort sägas vara folksagor eller berättelser som bildar en världsuppfattning. Myter är inte lögner, utan snarare människornas försök att införa en symbolisk ordning på världen. Dessa berättelser har för det mesta använts som skapelseberättelser, för att förklara naturens krafter eller andra företeelser som varit bortom mänskligt förstånd eller förklaring. Grekiska myter och andra myter som har utvecklats från historiska händelser blev sedan inkluderade och systematiserade av senare författares tragedier (som t.e.x. Euripides verk *Backanterna*) och komedier. Myter, eller sagor, härrör från en tid då den skriftliga traditionen ännu inte hade upfunnits och det enbart existerade muntliga berättelser. Några av de första kända skriftliga upplysningar vi känner till handlar precis om myter där hjältar och gudar styr människors liv samt förklaringar på världens skapelse och människans natur. En sådan information kan få oss att tänka på vilken oerhörd inverkan mytologin måste ha haft på den antika människan för att lärda män som Hesiodos och Homeros skulle anse det vara tillräckligt viktigt att skriva ner. I den tidiga mytologin går det att upptäcka ett försök att forma ett sammanhängande system för att framställa en gemensam syn på det gudomliga. Däremot var verkligheten en aning annorlunda. Nästan varje stad hade en egen gud som de ville tillägna exklusiv tillbedjan, beroende på gudens egenskaper och dess förhållande till staden.

Personligen tycker jag att mytologi var ett sätt att förklara (med en mycket livlig fantasi) det som ansågs vara viktigt och centralt i den antika befolkningens kultur. Myterna skapades för att ge människor en trosuppfattning, det var ett sätt att lära ut moral, hur en människa skulle bete sig, skillnaden mellan gott och ont och det som var civiliserat och barbariskt. Mycket av det som ansågs vara civiliserat hade mycket med jordbruk att göra, eftersom allt som den grekiska jorden hade att erbjuda, var det bästa som kunde finnas.

Odling av olika grödor, brödbakning, spinneri och vävning var alla tecken på civilisation. Därför är det viktigt att ha en bred kunskap om myter och gudar för att bättre förstå sig på antikens jordbruk, kultur och mentalitet.¹

3.2. Zeus och Hesiodos

Zeus framställs ofta som en del av händelsernas orsakskedja. Han är den långtseende Olympier, härskaren, gudarna och människornas far men det som utmärker honom är att han är gud över himmel, väder, storm, blixn och åska. En mängd olika myter har skapats kring denna gudomlighet och alla Olympens gudar har någon form av samband med Zeus. Han firas i många olika städer och tempel samt altare har höjts åt hans tillbedjan över många delar av världen. Det finns oändliga bilder av Zeus med en blixn i handen, men han kopplas också till örnen, fåglarnas herre, och spiran som ger makt åt mänskliga härskare.

Fig. 1. Zeus håller i blixten och spiran.

”Hela detta kosmos som rör sig kring jorden följer dig vart du än leder det, och bemästras villigt av dig... Inget händer i världen utan dig, o gud, varken i himlens gudomliga luft eller i havet, utom det onda som människor gör i sin dårskap”.²

¹ Pomeroy 1994, s. 1; Buxton 2004, s. 63, 66; Graf 1993, s. 1f.

3.2.1. Det grekiska landskapet

För att bättre kunna förstå under vilka förhållanden som Greklands jordbruksbefolkning befann sig, är det viktigt att studera det grekiska landskapet och dess resurser. Klimatet är väsentlig för att jordbrukaren ska kunna utföra sina uppgifter. Medelhavsklimatet är känd för sina varma och torra somrar samt milda och regniga vintrar. Vintern är en viktig etapp som gör att grödan växer och tillförser jorden fuktighet och näring. Somrarna däremot är mycket varma och blåsiga och torkar snabbt ut vattnet som vinterregnet bidragit med. Bristen på vatten i floderna gör att få vattenkällor kan utnyttjas för konstbevattningen som behövs under somrarna. Regnet som kommer under vintern är väldigt kraftfullt och sipprar snabbt ut till floderna och havet, vilket gör att jorden snabbt återgår till sin torrhet. Men vädret och landskapet kan skilja mycket i de olika regionerna. I områden där regnet inte är lika kraftigt eller regelbundet, kan avkastningar av grödan bli total uttorkad. Dessa reducerade avkastningar är inte ovanliga i regioner där det finns högre nederbörd. Under vintern täcks bergiga områden av snö som smälter ner till jorden under sommaren, vilket betyder att dessa högländsområden får rikligt med vatten. Däremot är dessa höga nivåer inte bra till odlingen av varken sädesslag, vindruvor, eller olivträd. Med hjälp av dessa upplysningar kan man förstå varför vädret var så viktigt att få kontroll över för antikens jordbrukare och varför Zeus, den starkaste och högste guden i Olympen, fick vara den som ansvarade för vädret.³

Fig. 2. Ett attiskt jordbrukslandskap.

² Buxton 2004, s.70: Kleantes: *Hymn till Zeus*, vers 7-17.

³ Skydsgaard & Isager 1992, s. 10; Osborne 2000, s. 3.

Det var vanligt förekommande att varje gudomlighet ägde sitt eget landskap. Själva administreringen av landägandet utgjordes av folk som torde sig behöva särskilda tjänster av en särskild gud. Detta stycke land som lämnades åt guden kallades för *temenos* eller *hiera* (helig). Vanligtvis brukade dessa heliga jordlotter vara belägna utanför stadstaternas gränser. När en jordlott eller *temenos* skulle köpas av staten för att sedan skänka bort den till guden, var den helig och det tillhörde enbart guden och kunde ibland användas som betesmark eller för jakt. Platon ger en tydlig förklaring på varför det var så viktigt för gudarna att ta emot en ordentlig och god jordlott:

”...so that, when assemblies of each of the selections take place at the appointed times, they may provide an ample supply of the things requisite and the people may fraternize with one another at the sacrifices and gain knowledge and intimacy, since nothing is of more benefit to the State than this mutual acquaintance...”⁴

Med andra ord var dessa heliga jordlotter till för att förena medborgarna. Festivalerna som hölls var nämligen finansierade av dessa köpta *temene*. Själva idén var alltså att äta och dricka av det som jorden gav, så att jorden åter skulle kunna bli brukad. Grekland är inget stort land i förhållande till population, dessutom är landskapet mycket bergigt, vilket gör att det inte finns mycket utrymme att bruka jorden på. Därför anser jag det vara anmärkningsvärt att antikens befolkning tyckte sig kunna ge bort jordlotter som de kunde ha använt sig av själva.⁵

3.2.2. Zeus inflytande i jordbruket

Vädret är en viktig företeelse för att jorden ska brukas och vara bördig. Regn och sol är viktiga element för att jorden och växtligheten ska få den näring som behövs. Zeus var alltså inte bara dyrkad för att vara den mäktigaste av Olympens gudar utan också för att han skulle kontrollera vädret till jordbrukarnas förtjänst och därmed var han ansvarig för växtligheten. Om man läser antika källor som Hesiodos och Platons verk går det tydligt

⁴ Platon, *Lagarna*, 738 d-e.

⁵ Skydsgaard & Isager 1992, s. 182-185.

att se hur på ett eller annat sätt Zeus håller sig närvarande Zeus vid varje dialog, diskussion och dikter. När Hesiodos ska förse sina läsare med instruktioner om hur en ordentlig jordbrukare ska vara, nämner författaren Zeus under flera tillfällen och på så sätt framhäver han gudens betydelse för jordbruket och jordbrukaren som person.

3.2.3. Hesiodos idealiska jordbruksår

Hesiodos beskriver i sitt litterära verk ”Verk och dagar” hur en jordbrukare bör bete sig, vad han bör göra för att få en framgångsrik skörd och hur han ska behaga gudarna. En ordentlig jordbrukare ska vara snäll mot sina medmänniskor, arbetsam och alltid uppmärksam på tiden. Annars hotar hunger och behovet av grannens hjälpande hand. Antikens jordbrukare var beroende av den naturliga kalendern, att ta hänsyn till solcykeln och härav årstidernas förändringar och alla naturens tecken som visar när det är tid för att ploga och så. Det var helt enkelt så att himlakropparna var gudar, eller gudomliga väsen: men inte gudar som skulle tillbes eller offra till. Det fanns andra gudar som man skulle försöka att ha en god relation med. När höstens plöjningssäsong började och säden skulle bli sådd, var det viktigt att offra till Zeus och Demeter. Alltså var det inte bara viktigt att så i rätt tid, utan också att behaga gudarna som hade kraften att både förstöra eller gottgöra människans jordbruk om guden så ville. Detta beskrivs tydligt av Platon när ett samhälle växer och blir mer komplicerat måste en mer specifik kalender för att försäkra att gudarna får sina offergåvor i rätt tid:

”What I allude to is this...the arranging of days into monthly periods and of months into a year, in each instance, so that the seasons, with their respected sacrifices and feasts, may each be assigned, its due position by being held as nature dictates, and that thus they may create fresh liveliness and alertness in the State, and may pay their due honours to the gods, and may render the citizens more intelligent about these matters”.⁶

⁶ Skydsgaard & Isager 1992, s. 164: Platon *Lagarna* (809), övers. R.G. Bury, Loeb edn.

3.3. Demeter

Som många andra gudinnor ansågs Demeter vara en fruktbarhetsgudinna. Hon förknippas med jordens bördighet och säd, vilka var viktiga faktorer eftersom brödet var ett speciellt viktig livsmedel för Greklands befolkning. Gudinnans attribut är för det mesta en fackla och ett sädessax. Demeter är inte bara tillägnad åt jordbruket utan hon är också mor, och hennes relation till sin dotter är den kraftfullaste i den grekiska mytologin.

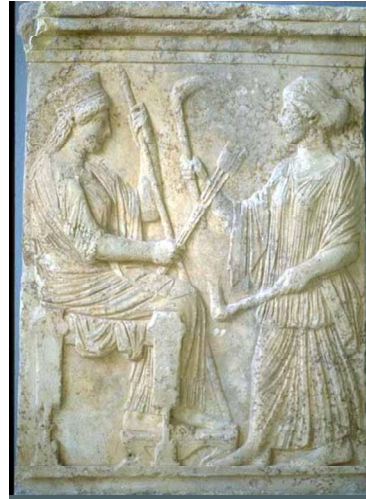

Fig. 3 Demeter och Persephone avbildade med sina attributer.

3.3.1. Demeter och Persephone

Demeter älskade sin dotter som hon fått tillsammans med Zeus. När hon en dag fick reda på att dottern blivit bortrövad av den underjordiska guden Hades hämnades hon på Zeus som hade tillåtit allt detta och lämnade därför Olympen för att bege sig till de dödliga människornas städer. Utklädd till en gammal kvinna kom hon till staden Eleusis där hon fick logi hos kungafamiljen. Som uppgift fick hon ta hand om kungens yngsta son Demofon. Barnet uppfostrades som gudomligt och odödlig. Demeter smorde in honom med salvor och varje natt höll hon barnet över lågorna på härden. På så sätt försökte hon göra barnet odödlig. Dessvärre upptäcktes hon av barnets mor och Demeter var då tvungen att avslöja sin egentliga identitet.

Demeter som fortfarande inte fått sin dotter tillbaka, var fortfarande bedrövad och vägrade att göra jorden bördig, vilket ledde till att gudarna inte fick sina offergåvor och mänskligheten led av hungersnöd. Olympens gudar började vädja till Demeter att återvända till Olympen, men i gengäld ville Demeter ha tillbaka sin dotter. Zeus gick då med på att befalla Hades att släppa iväg Persephone. Persephone blivit lurad av Hades att äta granatäpplen nere i hans underjordiska rike, vilket gjorde att Persephone inte var fri

från Hades. Hon tvingades att leva en tredjedel av året hos Hades och resten av året hos sin mor och de olympiska gudarna.

Denna myt var jordbrukarnas förklaring till årstidernas skiftningar i Grekland. När Persephone är hos sin mor är det under den tiden då det regnar, vilket gör att saker växer och jorden är bördig, alltså är det höst och vinter. När hon tvingas vara hos Hades är det sommar, för då är Demeter ledsen över att vara utan sin dotter och gör så att jorden blir torr och varm där ingenting växer.⁷

3.3.2. *De eleusinska mysterierna*

Innan Demeter lämnade Eleusis sägs det att hon visade och lärde ut sina riter och sina mysterier som skulle hållas hemliga. Enligt myten var det på så sätt som den eleusinska traditionen av mysterier infördes. Något som var mycket viktigt för kultmedlemmarna var att allt det som de såg och hörde under ceremonierna skulle hållas strikt hemligt. Om någon skulle bryta ett sådant löfte och fela mot mysterierna så skulle den personen straffas hårt. Deras egendomar skulle då omhändertas, förbannelse skulle komma över dem och slutligen skulle de bli jagade för att dödas. Att fela mot mysterierna ansågs så allvarligt att det skulle betyda att förstöra hela statens demokrati.

Det som började som en familjetradition kom senare att hyllas över hela det thrakiska landskapet och senare när Eleusis blev del av den athenska traditionen utvecklades kulten till ett panhellenistiskt samfund. Under 760-talet f.Kr. plågades hela Grekland av en ödeläggande svält. Oraklet i Delphi beordrade athenarna att offra till Demeter i början av skördesäsongen. Offerritualen utfördes i Eleusis och hungersnöden tog slut. Hädanefter blev det vanligt att många grekiska stater årligen och frivilligt sände det första frukten (på grekiska *aparche*), d.v.s. den första grödan på året, till staden Eleusis som ett tecken på tacksamhet. Den växande populariteten av de eleusinska mysterierna följdes av en större utbredning som inte tog slut förrän början på kristendomen.⁸

⁷ Foley, *Homeric hymn to Demeter*, s. 2-6; Mylonas 1961, s. 4-5.

⁸ Mylonas 1961, s. 6-8, 224.

3.3.3. Thesmophoria

Av alla riter tillägnade Demeterkulten, var Thesmophoria den viktigaste festivalen. Thesmophoria firades på olika sätt beroende på var i landet festivalen firades och var strikt reserverad åt kvinnor. Till skillnad från de eleusinska mysterierna var Thesmophoria enbart en festival tillägnad jordbruket och var känd för att ha bevarat sina antika traditioner utan ändringar eller modifikationer. Vanligtvis varade ritualen i tre dagar och hölls under höstens plöjningsäsong för att försäkra jordens bördighet och odling. Ceremonierna bestod av många elementära säsong- och fertilitetsriter: fastande, sörjande, sexuell avhållsamhet, rening av själen och firande. Thesmophoria-firandet skulle både anknytta och marknadsföra samt befordra reproduktionen av människosläktet och jordbruket. Grundtanken var att fira i överensstämmelse med Demeter och Persephone-myten och därigenom återuppleva den sorg och glädje som mor och dotter fick genomgå. Den första dagen betitlades *Kathodos* (gå ned) och *Anodos* (resning upp) och bestod av att gå ned till grottorna där grisar och kakor i form av ormar och manliga könsorgan hade slängts under sommaren, för att hämta det som återstod av dem. Resterna som hittades blandades med olika sädeslag och placerades på en altare. Den andra dagen hette *Nesteia* (fastande) där kvinnorna fastande satt på marken för att imitera Demeters uppförande när hon förlorade sin dotter. Tredje dagen kallades *Kalligeneia* (födelse) där blandningen av grisarnas lämningar och sädeslagen spreds ut på fälten. Frågan varför sådana festivaler som enbart hölls för kvinnor tilläts och existerade har blivit mycket omdiskuterad. En tanke är att dessa kulturer levde kvar från en matriarkalisk period då all religion var dominerad av kvinnor. En annan teori är att det från början bara var kvinnor som hade hand om trädgårdsskötseln och därmed också var inblandade i olika fertilitetsriter. Oavsett den sociala strukturen så var kvinnornas koppling till födande och fertilitet självklar då det förstärker en grundtanke som grekerna respekterade högt: att kvinnor hade bättre relation och närhet till fruktbarheten än vad män hade. Både ett barns och frönas växande förekommer utom synhåll. Därför ansågs kvinnor vara sammankopplade med den dolda källan av fruktbarhet som de producerar.⁹

⁹ Foley, *Homeric hymn to Demeter*, s. 72-75; Pomeroy 1994, s. 77f; Parke 1977, s. 83, 87, 160, 188.

3.4. Dionysos, vinets gud

Dionysos var den mildaste och mest fruktansvärde av alla gudarna. Han var illusionens och förklädnadens gud och hedrades med teaterfestivaler. Men han var även det heliga vinets gud vilket det även fanns riter runt själva drickandet. Från myter som skapades kring Dionysos till festivalerna som firades i hans namn, går det tydligt att se den påverkan som denne gud hade på antikens människor, både på befolkningen ute på landet och i städerna.

3.4.2. Dionysos skapelse och karaktär

Dionysos var son till Zeus och Semele och hans födelse som kom att definiera hans personliga karaktär återges nedan av Apollodoros:

”Vad nu angår Semele (som var dödlig) så blev Zeus kär i henne och låg med henne utan Heras vetskap. Nu hade Zeus gått med på att göra vad än Semele begärde och på grund av att hon blivit lurad av Hera bad hon honom att komma till henne på samma sätt som han hade kommit när han uppvaktade Hera. Eftersom Zeus inte kunde säga nej kom han till hennes sovrum i en vagn med både blix och dunder och kastade en blix. Semele avled av skräck, men Zeus rykte ut hennes sex månader gamla foster ur elden och sydde in det i sitt lår ... När det var dags att föda genomförde han förlossningen av Dionysos genom att ta bort stygnen och överlämnade barnet till Hermes ..”¹⁰

Dionysos var ett barn från en utomäktenskaplig förbindelse och var därför tvungen att fly hela sitt liv från Heras ilska och svartsjuka. Tack vare Zeus hjälp kunde han undfly från många av Heras ilska hämningar. Enligt mytologin lyckades Hera göra Dionysos galen och därför vandrade han runt många olika avlägsna regioner bl.a. Skytien, Etiopien och Arabien, vilket förklarar varför han ofta framställs som en främling. Nästan alla av Dionysos mytologiska egenskaper reflekteras i Euripides tragedi Bacchanterna. Berättelsen handlar om en främling som i själva verket är Dionysos själv, utklädd som en vanlig människa. Han återvänder till sin mor Semeles stad Thebe där han inte blir bemött

¹⁰ Buxton 2004, s. 53: Apollodoros: *Bibliotek*, kap. 4.3., övers. H.O. Sjöström.

som han hade velat. Stadens kung Pentheus vägrar att ta emot denna främling från öst och dessutom förnekar Semeles tre systrar; Ina Autonoe och Agaue att Dionysos verkligen är son till Zeus. Som hämnd för allt detta driver Dionysos stadens kvinnor till vansinne och lockar dem att lämna sina hem för att tillbe honom. I all denna kaos får han Agaue att slita sin son i stycken i en våldsorgie.¹¹

Fig. 4. Dionysos i mitten tillsammans med sina kvinnliga tillbedjare.

3.4.3. Vinet och festivalerna

Dionysos var en symbol för allt det orientaliska, det mystiska, det vildsinta och det okontrollbara beteendet. Dionysos var vinets gud, vilket tydligt kan ses på olika avbildningar som gjordes på guden där hans attribut för det mesta var vinrankor, murgröna och ett trollspö av fänkål hopbundet med vinrankor i änden. På grund av hans förbindelse till vin och berusning avbildas han oftast i ett tillstånd av extas, att stå utom sig själv, vilket bl.a. också förklarar hans koppling till teaterspelet. Han framställs som en opålitlig och hänsynslös gud som först är förtjusande och svårt att motstå för att sedan visa sig vara extremt farlig.

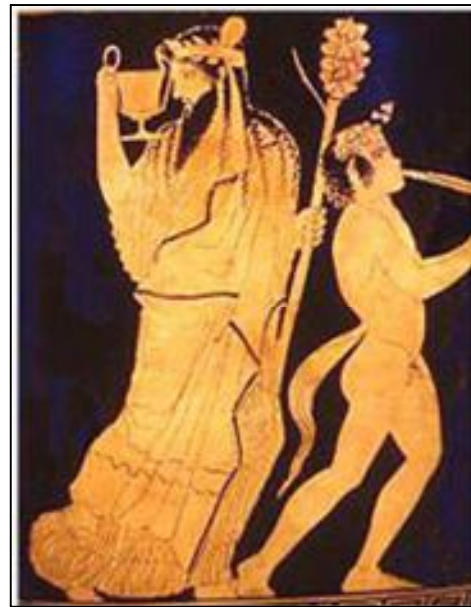

Fig.5. Dionysos med sina vanligaste attributer.

¹¹ Buxton 2004, s. 53, 69, 80-82.

Vinet var en grundläggande ingrediens i antikens dagliga liv. När vi läser stycken ur olika skildringar från de antika författarna går det tydligt att se att vinet var en självklarhet både när det gäller att odla som att dricka. Exporten av vin från Grekland var mycket populär och gynnade landets ekonomi. Vinets betydelse återges i olika vasmålerier där scener ur olika symposier, som var uppbyggt kring vindrickandet, oftast avbildades.¹² Oschophoria och Anthesteria var två festivaler som firades i Athen till vinguden Dionysos ära. Oschophoria firades under hösten när vindruvorna hade blivit skördade. Denna högtid var inte bara tillägnad åt Dionysos, utan också Athens gudinna Athena. Huvuddraget var en procession där det vandrades från ett av Dionysos helgedomar i Athen till Athenas helgedom i Phaleron. Vingrenar med sina intakta druvklasar bars under hela resan. Dessa vinrankor gav hela ceremonin dess namn: Oschoi, vilket betyder 'bärandet av druvklasarna på dess vingrenar'. De som fick äran att bära dessa grenar var två pojkar av hög klass, utklädda i kvinnokläder. Pojkarna gick längst fram och följdes av en kör som sjöng hymner speciellt utvalda för tillfället. Anthesteria firades under tre dagar och hölls runt februari eller mars månad. Namnet Anthesteria är taget från det grekiska ordet för blomma och överensstämmer med den tid på året då knopparna börjar blomma. Det var en athensk sedvänja att ge en krans med blommor till barnen och det var bl.a. därför som denna högtid också var en festival åt barnen. Dessutom var Dionysos inte bara vinguden utan också födelsen och tillväxtens gud. Men för det mesta var Anthesteria huvudsakligen till för att fira vinets frukt och andarna från den osynliga världen. De dödas andar firades för att bli påmind om skönheten, njutningen och glädjen som jordens frukter skänker mänskligheten. Festivalen firades under en tid då vinet var färdigjäst och var klar för att förbrukas, därmed behandlades vinet till bättre kvalitet inför nästa säsong.¹³

¹² Wikander 1999, s. 19f.

¹³ Parke 1977, s. 77f; Skydsgaard & Isager 1992, s. 166.

3.5 Athena, olivträdets beskyddare

Athena var den kloka, dugliga, vaksamma gudinnan. Hon var krigare och jungfru och hennes fälttecken var hjälmen, spjutet och egiden som var en tofsprydd gethud som hon bar på axlarna. De största templen i Argos och Lindos var tillägnade åt henne liksom Parthenon i Athen. Men förutom att vara krigsgudinna var hon olivträdets gudinna.

3.5.1. Tävlingen mellan Athena och Poseidon

Den mytologiska förklaringen till varför Athena blev staden Athens beskyddare och främsta gudom var på grund av en tävling mellan henne och Poseidon. Poseidon var en mycket girig gud och var ivrig för att få komma åt de världsliga kungarikena. Att vara Attikas gudom var viktigt för honom då hela regionen var beroende av havet på grund av att kommunikationen och transporten för det mesta gick via vattenvägen. Tävlingen gick ut på att de skulle ge staden varsin gåva som skulle representera deras förmåga, makt och egenskaper.

Poseidon slog fram en källa med havsvatten med sin treudd ur en bar klippa i Akropolis. Denna visade sig vara värdelös eftersom det var saltvatten. Athena producerade då omedelbart den gåvan som vann de flesta rösterna bland olympens gudar. Från marken lät hon växa upp ett träd med gråa löv och smala ovala frukter. Det var ett uppodlat olivträd som var mycket mer värdefullt och ekonomiskt användbar än en vattenkälla. På så sätt fick staden sitt nuvarande namn och beskyddare.¹⁴

Fig. 6. Athena och Poseidon i tävling.

3.5.2. Panathenaia

Till skillnad från Dionysos festivaler som firades i samband med vinodlingen, hade odlingen av oliver ingen egen festival. Däremot, som frukten i Athens speciella träd, spelade oliven en stor roll i firandet av Panathenaia. Panathenaia var en stor årlig festival som firades till Athenas ära. Under denna, s.k. Stora Panathenaia som firades vart fjärde år, hölls olika tävlingar där vinnarna bland annat fick olivolja som vinnarpris. Oljan var av högsta kvalitet eftersom den sägs ha producerats direkt från de heliga olivträden i Attika vilka härstammade från Athenas självaste olivträd som hon skänkte Athen. För att visa upp vinnarpriset hälldes olivoljan upp i en vacker och väldekorerad amphora. Det var mycket viktigt att vinnarna fick en värdefull belöning och att det togs på allvar eftersom festivalen hade både en andlig och konkurrenskraftig betydelse. Under festivalen gjordes även djuroffer vars kött användes till en enorm bankett som hölls under den sista dagen på festivalen. Men det viktigaste händelsen var när Athens kvinnor skulle sy en dräkt åt gudinnan som kallades för *peplos*. Dräkten bars i procession upp till Parthenon där Athenas staty kläddes med den.

3.5.3. Den heliga oliven

Attica var full med heliga olivträd. Det sades att de flesta av dessa trädstumpar var tagna från det olivträd som Athena hade gett Athen. Om någon skulle få för sig att stumpa detta träd för eget bruk, kunde denna person riskera att ställas inför dom där han kunde förlora sina ägodelar och t.o.m. sitt liv. Men oliven var inte bara viktig för att det var en gudagåva. Den hade många goda egenskaper och tack vare oliven kunde Greklands ekonomi flöda. Från Grekland exporterades olivolja till olika håll i Europa och såldes mycket dyrt. Dessutom användes oljan som ekonomisk utbyte av varor som landet saknade eller hade mycket lite av, som t.ex. spannmål. Eftersom olivträdet har en djup rotsystem suger den upp fuktigheten som ligger långt ner i jorden och klarar därför att överleva i torra klimat. Det var alltså gynnsamt för hela den grekiska befolkningen att olivträden var så värdefulla. I ett av Sofokles mest kända tragedier, *Oidipus i Kolonos*, nämner han den betydelsen som olivträdet hade för hela den grekiska staten:

¹⁴ Graves 1981, s. 20; Buxton 2004, s. 79.

”Ett självväxande, ej åldrande träd finns här i landet... det skrämmer landets fiender. Det trädets stam är för ung och gammal stört omöjligt att fälla med våldsverkarhand”.¹⁵

Olivträdet var ett viktigt livsmedel för Grekland. Oliven ansågs inte bara vara en god och näringsrik frukt utan användes till en mängd olika ändamål. Oliven kunde bl.a. pressas för att få fram olivolja som användes till matlagning, som bränsle för oljelampor, som parfym och som fuktgivande för kroppen. Eftersom antikens greker varken åt mycket kött eller drack komjölk, utgjorde olivprodukterna den viktigaste fettkällan i dieten.¹⁶

¹⁵ Buxton 2004, s.80: Sofokles: *Oidipus i Kolonos*.

¹⁶ Wikander 1999, s. 14-18; Parke 1977, s. 32, 35, 50.

4. Sammanfattning

Ämnet jordbruk kan innehålla många olika inriktningar och när det handlar om gudar och riter så är ämnet stort. När människorna ändrade sitt levnadssätt från att vara jägare/samlare till jordbrukare så var det nya naturkrafter som de var tvungna att förstå sig på och dominera. Vädrets skiftningar, årstidernas cykel och jordens frodighet påverkade deras livsstil och kostvanor mer än någonsin. Hur kom det till? Vem låg bakom en sådan kraft och ordning i naturen? Detta var frågor de inte kunde få svar på vilket leder oss till resultatet: sagor, myter och gudar som förklarar inte bara världens uppkomst eller jordens struktur och verksamhet, utan också naturkrafternas gång och hur människor kunde bli delaktiga i det som de ej förstod sig på. Med hjälp av myterna och festligheterna kring Zeus, Demeter, Dionysos och Athena har vi sett att människans hopp om en försäkrad framtid har lett dem till ett behov att tro, tron på en högre makt och tron på myter. Bibelcitatet som finns i början av denna uppsats bekräftar den förtröstan på gud/ar som människor har haft i alla tider. Resultatet, som vi har sett, blev en mängd festivaler, fulla med aktiviteter som alla aktivt deltog i. Folk från hela landet deltog på ett eller annat sätt: även då festivalerna jag har nämnt hade främst med jordbruket att göra, låg det i hela landets intresse att jordbruket skulle förbli en framgångsrik källa till god ekonomi. Frågan är vad det var som motiverade folket att vara så hängivna dessa gudar. Använde de sig av festivaler som ursäkt för att roa sig, lära känna och samlas med andra människor? Eller var skälet till dessa ansträngningar ett tecken på fruktan för gudarna, fruktan för att bli bestraffade? Svaret är nog en blandning av både och. Något som är säkert är att det hittills aldrig visats sig ha tagits lätt på den tillbedjan som antikens befolkning ägnat åt gudarna. Alla de gärningar som det går att läsa om har alltid visat sig ta gudarna, myterna och festivalerna på fullaste allvar.

Målet med detta ämne är som sagt att få reda på hur viktigt det verkligen var för antikens jordbruksbefolkning att tillbe dessa gudar. Därför har jag forskat kring fyra gudar som hade en stor betydelse för jordbruket. Nu vet vi att gudarna var en väsentlig del av den antika seden, kanske mer än vad vi tidigare hade trott eller tänkt på.

Hur kan vi då se att gudarna var en väsentlig del av jordbrukssamhället? Homeros och Hesiodos var några av de tidigaste historieberättarna som finns dokumenterade. När de bestämde sig för att använda sig av skrivkonsten var det gudar, hjältar och seder som de inspirerades av. Männerna var villiga att låta sina fruar lämna sina hushåll för att delta i Thesmophoria, kulten tillägnat Demeter. Stora byggnader som Parthenon byggdes, inte för att människorna själva skulle ha personlig nytta av dem, utan för att behaga gudarna. Många fruktbarhetsriter och festivaler som jag tidigare nämner krävde flera månader av förberedning så att det skulle genomföras på rätt sätt.

I dagsläget är det många som anser att det praktiska och politiska inom antikens jordbruk är viktigare och kanske intressantare att forska i än det mytologiska. Av den anledningen har jag i denna uppsats integrerat den mytologiska betydelsen tillsammans med den praktiska och politiska aspekten av den antika jordbrukssamhället. På så sätt går det att få en djupare förståelse och respekt för hur det såg ut i jordbrukssamhället i antikens Grekland.

4. Bibliografi

Källor:

Foley, *The homeric hymn to Demeter*

Foley, Helene P., ed.
och övers. Helene P. Foley,
The homeric hymn to Demeter
Ney Jersey 1994.

Plato, *Lagarna*

Platon, *Lagarna I*,
övers R.G. Bury.
Cambridge 1984.

Litteratur:

Buxton 2004

Buxton, Richards.,
Den grekiska mytologins värld.,
övers. H.O Sjöström., Stockholm 2004.

Graf 1993

Fritz, Graf,
Greek mythology,
övers. Thomas Marier.
Baltimore 1993.

Graves 1981

Graves. Robert.,
Greek myths,
London 1981.

Mylonas 1961

G.E. Mylonas.,
Eleusis and the Eleusinian mysteries.
Princeton 1961.

- Osborne 2000
Osborne, Robin.
Classical Greece 500-323BC,
ed. Robin Osborne,
Oxford 2000.
- Parke 1977
Parke, H.W.,
Festivals of the Athenians,
ed. H.H. Scullard.
London 1977.
- Pomeroy 1994
S. B. Pomeroy.,
Goddesses, whores, wives, & slaves.
Women in classical antiquity,
Storbritannien 1994.
- Skydsgaard & Isager 1992
Skydsgaard, J. E & Isagner, S.,
Ancient greek agriculture,
London 1992.
- Wikander 1999
Ch. Wikander & Ö. Wikander.,
Mat och matproduktion i den klassiska antiken,
Lund 1999.

Bildförteckning:

Titelbild:

Ariadne och Dionysos höstbröllop, där det finns rikligt med vindruvor.

<http://www.mythinglinks.org/AriadneDionysusPan~c~ToledoMuseumOfArt.jpg>
(08/12/07)

Fig. 1:

<http://www.timelessmyths.com/classical/gallery/zeus.jpg> (05/12/07)

Fig. 2:

http://ronfink.com/db1/00066/ronfink.com/_uimages/Athensland2.jpg (08/12/07)

Fig. 3:

<http://web.uvic.ca/grs/bowman/myth/images/31.jpg> (15/10/07)

Fig 4:

<http://user.tninet.se/~npt994z/images/Dionysos.jpg> (03/12/07)

Fig. 5:

<http://www.bringyou.to/apologetics/Dionysos.jpg> (11/12/07)

Fig. 6

<http://www.egreenway.com/meditation/images/olive4a.jpg> (09/12/07)

Lästips:

Allan, Tony mfl., *Mythology - the illustrated anthology of world myth and storytelling*, ed.C.Scott Littleton. London 2002.

Auerback, Loren mfl., *Mytologi - gudar, hjältar, myter*, ed.Arthur Cotterell, övers. O&M Sahlin. Bath 2005.

Dowden, Ken, *The uses of greek mythology*, London 2002.

